

С. Є. ДОЛОМАН
ОКСЮМОРОН У МОВІ ПОЕЗІЇ

«Дотепно-безглузде» — так звучить у буквальному перекладі з давньогрецької мови назва цієї стилістичної фігури. Оксюморон — це поєднання слів, які виражають протилежні за змістом або контрастні поняття. Суть його полягає в тому, що таке несподіване поєднання логічно несумісних слів у художньому тексті, створюючи нове уявлення, несе водночас велике емоційно-експресивне навантаження. Існує багато способів стилістичного використання оксюморона. Палітра його звучання охоплює і піднесені, урочисті інтонації, і інтимно-ліричні, оксюморон може виражати і м'який гумор і дошкульну сатиру. У піднесеному, урочистому ключі звучать, наприклад, слова М. Рильського, звернені до Лесі Українки:

... Ти йшла проти бурі,
Мірялась силою з нею,
Проти надії надіялась ти...

(«На Ай-Петрі»)

Сповнений громадянського пафосу оксюморон поета-академіка перегукується із словами життєстверджуючого вірша Лесі Українки «*Contra spem spero*». Мажорно звучить оксюморон і в поезії Платона Воронька, присвяченій М. Рильському:

... І нині
Його вславляють хори солов'їні
За *ніжну мужність*, що в душі таїв.

(«Над журкотом весняних ручаїв...»)

Проте пафос оксюморона може бути і мінорним. Сумної величі сповнені рядки з іншого вірша Платона Воронька:

І кожен з них несе по кілька ран,
Що *мовчки скрикують* за кожним кроком.

(«Ідуть ветерани»)

Інші реєстри звучання оксюморона розкриваються в інтимній ліриці. Глибину і багатство почуттів ліричного героя до коханої вдало передає за допомогою оксюморона В. Коломієць у вірші «Чебрець»: «Вдячний я за *ніжні рани*, За твою любов сліпу...»

Структурні особливості оксюморона, зокрема, логічна несумісність або контраст, що лежать в його основі, дають змогу широко використовувати цей поетичний прийом для досягнення комічного ефекту. Адже відомо, що комізм ґрунтується на суперечностях — між очікуваним і дійсним, між формою і змістом, між частиною і цілим тощо. Так, несподівана зміна постійного епітета у відповідному контексті його антонімом викликає гумористичний ефект: «їм [чортам] *світу чорного* не видно» (М. Вінграновський). Доступна оксюморону й інтонація іронії, сарказму: «Зиркнув Цупович — все у злоті: «Дивися, — *мрець*, а як живе!» (Д. Білоус).

Внутрішня суперечність оксюморона є віддзеркаленням діалектичної єдності і боротьби протилежностей, що панує в усій природі і адекватно відображається людським мисленням. За допомогою оксюморона майстри слова передають складність і суперечливість як навколишньої дійсності, так і внутрішнього світу людини: «І раптом *згасає невгасне*, Стає твоїм часом *невчасне*» (І. Муратов).

Оксюморон є важливим засобом вираження багатства, глибини авторського світобачення:

Станьте, світлі дні мої, рівним рядом станьте,
Станьте, всі пориви, *тиші дзвін і рев...*

(А. М'ястківський, «Станьте, світлі дні мої»)

Ти *чорним світлом* ночі освітив
Мої літа, тоді ще молодії...

(М. Вінграновський, «Демон»)

Здатність оксюморона емоційно розкривати суперечності в речах і явищах з успіхом служить для яскравого зображення антагоністичних протиріч класового суспільства: «вільна невольниця» П. Грабовського, «білі негри» — пролетаріат XIX ст. в Англії. Оксюморон може викривати і суперечності в соціальному стані людини («живий труп», «мертві душі» — з помітним іронічним забарвленням). Великої викривальної сили та емоційності набувають оксюморони в драмі Лесі Українки «В катакомбах»:

«Ти кажеш, гріх клясти й розпачувати,
а се ж не гріх, — *голодних об'їдати*
і *голих обдирати?*»

Поетеса майстерно використовує властивість оксюморона розкривати внутрішні суперечності предметів і явищ для викриття облудності релігії:

[Неофіт-раб:] І знов нічого я не розумію.
Боротися в покорі — що се значить?..

Ви мені хотіли
поверх *ярма гіркого* — ще й *солодке*,
поверх *важкого* — *легке* наложити..

Іноді на основі оксюморона виникають оказіональні, індивідуально-авторські неологізми. У них семантична щільність антонімів, єдність полярно протилежних значень досягає максимуму, реалізуючись в одному слові. Такі оказіоналізми поєднують у собі стилістичні властивості оксюморона і власне неологізму, експресивність якого полягає в його свіжості, незаданості мовною системою, у порушенні норми і автоматизму сприймання. Досконало володіє прийомами творення таких неологізмів М. Вінграновський, досягаючи «ефекту присутності» читача при народженні нового слова: «Знизу оббиті озера хмарами білими — *літо-зима*»; «І день, і ніч, і *нощеденно* в цвіті Цвіту собі у тім яру в полях»; «А *снігодош* над вовком пролітає і Ріг Кривий поволі обніма».

Таким чином, ґрунтуючись на особливостях людської психіки, зокрема на її властивості сприймати контрастні предмети і явища значно гостріше, виразніше, ніж неконтрастні, оксюморон як літературно-поетичний прийом несе великий заряд експресії, виражає різноманітні емоції і вживається в різних літературних жанрах.